

НОВА ПАРАДИГМА ЧЛЕНСТВА Й МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

А. І. МІЛЬКА, кандидат економічних наук, доцент
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Метою статті є розробка нових концептуальних підходів і механізмів підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, які можуть стати однією з потенційних «точок економічного зростання», особливо в сільській місцевості. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення. **Результати.** У статті розкривається нова парадигма членства й механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій України. **Практична значущість результатів дослідження.** З метою підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, запропоновано комплекс показників соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

Ключові слова: споживча кооперація, механізм управління прибутком, показники діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Наразі успіх будь-якого підприємства, зокрема й того, що належить до системи споживчої кооперації, залежить не тільки від матеріальних і фінансових ресурсів та їх ефективного використання. Із практики відомо, що функціонування сучасних підприємств в умовах надшвидкого розвитку технологій і динамічних змін в економіці буде ефективним лише тоді, коли менеджмент повною мірою використовуватиме й такі нематеріальні ресурси, як людський капітал, капітал відносин, інформаційні ресурси тощо.

Крім того, заходи з підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації повинні бути довгостроковими та стратегічно орієнтованими, тобто ґрунтуватися на відповідним чином сформованій стратегії розвитку й забезпечувати процес її реалізації, а для цього потрібно впроваджувати певні елементи стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблеми та перспективи розвитку системи споживчої кооперації дослідили у

своїх працях такі провідні вчені: М. Аліман, В. Апопій, С. Бабенко, П. Балабан, В. Блістер, А. Бернвальд, О. Березін, С. Гелей, Я. Гончарук, В. Гончаренко, В. Жигалов, І. Маркіна, Б. Мартос, В. Марцин, М. Овчарук, Н. Педченко, М. Рогоза, А. Семенов, Г. Складар, В. Смирнов, О. Трут, М. Туган-Барановський, А. Фрідман, Ф. Хміль, О. Чаянов та ін. Вагомий внесок у дослідження ефективності діяльності підприємств зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: І. Бланк, Р. Валевич, В. Власенко, В. Гонжаров, В. Гросул, Г. Єфремова, Є. Коробейнікова, А. Крим, А. Куценко, Л. Лігоненко, А. Лісна, І. Мельник, Л. Омелянович, О. Пігунова, С. Покропивний, А. Раїцький, А. Садеков, А. Стрікленд, В. Стригін, Д. Терновський, А. Томпсон та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). У сучасних умовах реформування економіки України виникла необхідність розробити нові концептуальні підходи й механізми підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, які можуть стати однією з потенційних «точок економічного зростання», особливо в сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні все більш актуальним питанням стає виявлення умов для закріплення позитивних економічних тенденцій і трансформування їх у соціальні, у тому числі відтворення функцій і соціально-економічної ролі споживчої кооперації, визначення механізму посилення її впливу на розвиток відносин на внутрішньому споживчому ринку України, адже від цього значною мірою залежить забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Нині споживча кооперація є чітко сформованою, соціально орієнтованою системою, основою функціонування якої є соціальна діяльність у сфері соціального обслуговування найменш забезпечених верств суспільства й жителів віддалених сільських населених пунктів. І економічна діяльність, перш за все, соціально спрямована на задоволення потреб споживачів і пайовиків, їх соціальний захист, надання соціальних гарантій працівникам системи та реалізацію соціальної відповідальності за результати своєї господарської діяльності перед українським суспільством.

Отже, з метою підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації на основі збалансованої системи показників, слід виділити комплекс показників соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, до яких, зокрема, належать:

1) частка прибутку, що повертається членам-клієнтам пропорційно до користування послугами споживчого товариства чи райспоживспілки;

2) відхилення цін підприємств та організацій споживчої кооперації від середньоринкових цін;

3) відсоток охоплення населення членством у споживчій кооперації;

4) темпи зростання членства у споживчій кооперації;

5) співвідношення кількості пайовиків до працівників споживчої кооперації;

6) частка прибутку, що спрямовується на різноманітні освітні програми для членів і працівників споживчої кооперації;

7) частка прибутку споживчих товариств або райспоживспілок, що спрямовується на розвиток своїх територіальних громад.

Слід зазначити, що цей набір показників розроблено на основі досвіду функціонування споживчої кооперації в різних країнах світу, і він може бути індикатором реформування підприємств та організацій споживчої кооперації України на основі міжнародних кооперативних принципів.

Важливим аспектом, що характеризує неприбутковий механізм господарської діяльності кооперативів, є напрями використання (розподілу) отриманого фінансового результату. На відміну від суб'єктів підприємництва, у яких прибуток розподіляється між власниками пропорційно до вкладеного капіталу (акцій чи паїв), фінансовий результат у кооперативах розподіляється за спільним рішенням членів (у разі прийняття якого кожен член має лише один голос) за такими основними напрямками:

- 1) кооперативні виплати членам;
- 2) формування резервів кооперативу;
- 3) розвиток громади;
- 4) нарахування дивідендів на паї.

Кооперативні виплати – це унікальний механізм фінансових взаємовідносин між кооперативом і його членами. Ці виплати здійснюються щорічно пропорційно до обсягів придбаних у кооперативі товарів (послуг) і фактично є поверненням членам-клієнтам переплачених коштів понад собівартість. Кооперативні виплати є основним елементом неприбуткового механізму кооперативної діяльності, що забезпечує беззбиткову діяльність кооперативу та поєднання приватних і колективних інтересів членів. Слід зазначити, що деякі суб'єкти підприємницької діяльності запозичили в кооперативів подібний механізм для побудови своїх програм лояльності клієнтів.

Формування резервів (резервного фонду) захищає кооператив від непередбачуваних ризиків і забезпечує його функціонування в довгостроковій перспективі. Сформовані резерви використовуються для покриття збитків, які можуть виникнути у процесі різноманітних несприятливих факторів господарської діяльності, що дозволяє кооперативу пережити «складні часи». Крім цього, накопичені резерви можуть бути використані для розширення діяльності кооперативу з метою кращого обслуговування існуючих і залучення нових членів [1].

Спрямування коштів на розвиток громади є одним із важливих напрямів використання отриманого фінансового результату («прибут-

ку») для кожного кооперативу. За рахунок цих коштів формуються певні соціальні фонди кооперативу, з яких за спільним рішенням членів фінансуються різноманітні програми, спрямовані на задоволення колективних потреб членів кооперативу чи територіальної громади, де діє кооператив (створення бібліотеки, побудова в селі дитячого майданчика, дороги, водогону тощо), а також на залучення до кооперативу нових членів (освітня, просвітницька діяльність тощо).

Нарахування дивідендів на паї в кооперативах є, швидше, винятком, ніж правилом. Таке нарахування здійснюється переважно тоді, коли є необхідність залучити від членів додатковий пайовий капітал на розширення діяльності кооперативу. Внесення додаткових паїв не надає членам додаткових голосів під час прийняття рішень на загальних зборах чи будь-яких інших переваг або привілеїв. Тому кооператив стимулює такий досить дешевий та ефективний механізм фінансування свого розвитку через нарахування дивідендів на паї без надання жодних гарантій щорічної винагороди пайового капіталу. Саме цим суттєво відрізняється природа дивідендів на паї в кооперативних і підприємницьких товариствах.

На сьогодні управління прибутком у системі споживчої кооперації здійснюється на підставі Положення про порядок розподілу доходу (чистого прибутку) споживчого товариства, спо-

живпільки, їх підприємств (об'єднань), інших суб'єктів господарювання Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки) [2]. Відповідно до цього Положення дохід підприємства або організації після закінчення фінансового року спрямовується на виробничий розвиток – не менше 51 % загальної суми доходу; кооперативні виплати та виплати на паї членам, асоційованим членам споживчого товариства – не більше 20 % загальної суми доходу; соціальний розвиток, у тому числі спеціальний фонд кооперативних виплат, – до 20 % доходу, спрямованого на соціальний розвиток. Це не досить раціонально й неефективно, впливає на механізм управління прибутком підприємств та організацій споживчої кооперації, оскільки не охоплює сукупність послідовних дій щодо розробки та прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами щодо формування, розподілу й використання прибутку. З огляду на це, розроблено нову парадигму членства у споживчій кооперації і механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій (рис. 1), яка сформована на основі багаторічного успішного досвіду діяльності споживчих товариств у різних країнах світу та з метою відродження традиційного неприбуткового кооперативного господарсько-фінансового механізму діяльності на основі повернення до принципу тотожності власника та клієнта кооперативного підприємства.

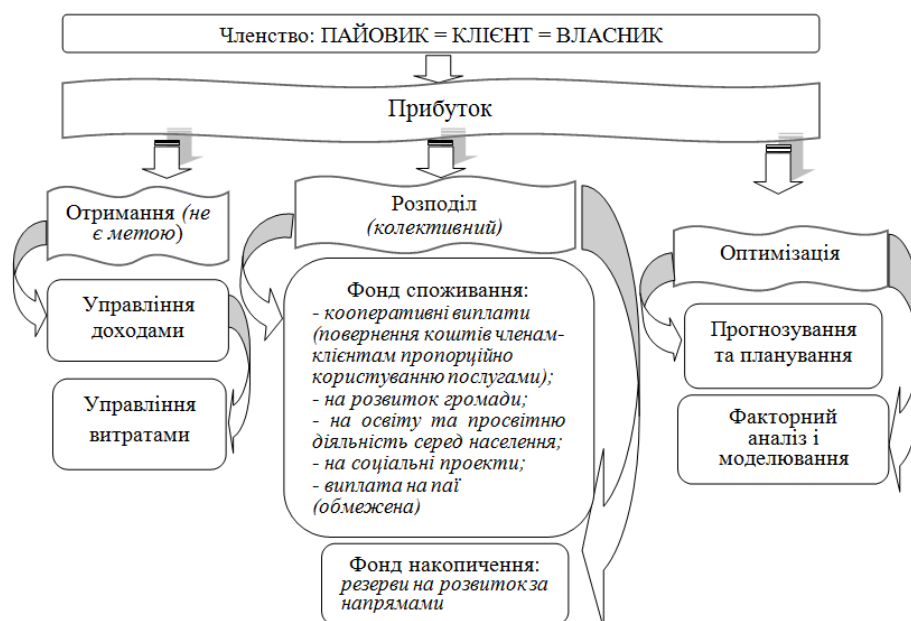

Рис. 1. Нова парадигма членства й механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій України

Цей принцип є базовим для всіх кооперативних форм господарювання в усіх країнах. Він означає, що кооперативне підприємство чи організація є власністю та управляється тими, хто користується його послугами. Отже, члени-пайовики кооперативу є одночасно його рівноправними власниками та клієнтами, а кооперативне підприємство чи організація існують для задоволення їх потреб, а не для отримання прибутку, що й відрізняє кооперативні форми господарювання від підприємницьких.

Крім цього, іншою важливою складовою пропонованого підходу є нова концепція механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій, який за спільним рішенням пайовиків (під час прийняття якого кожен член має лише один голос, незалежно від розміру паю) буде розподілятися у Фонд накопичення і Фонд споживання. Фонд накопичення слід використовувати для акумуляції резервів, які забезпечать захист від непередбачуваних ризиків і сприятимуть сталому довгостроковому розвитку кооперативного підприємства. Кошти Фонду споживання планується використовувати за кількома напрямками, найважливішим із яких мають стати кооперативні виплати. Іншу частину коштів Фонду споживання можна використовувати за спільним рішенням на фінансування різноманітних програм, спрямованих на задоволення колективних потреб членів кооперативу чи територіальної громади, де він діє, а також на залучення нових членів, освітні та просвітницькі заходи.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Таким чином, готовність підприємств та організацій споживчої кооперації України до впровадження запропонованого підходу дозволить кардинально підняти ефективність їх соціально-економічної діяльності й вирішити питання про отримання ними статусу неприбуткових організацій і отримання відповідних податкових пільг. Як зазначалося вище, фінансова складова є важливим елементом системи збалансованих показників, а прибуток організацій споживчої кооперації – з одного боку, індикатором ефективності їх діяльності, а з іншого – джерелом формування їх фінансових ресурсів, а також умовою реалізації соціальної місії та задоволення соціально-економічних потреб пайовиків. Саме ефективне управління прибутком організацій забез-

печить їм стабільний розвиток у перспективі, достатній рівень самофінансування власної діяльності, високу конкурентоспроможність на ринку, насамперед, захист від кризових ситуацій, тобто стане певним гарантом стабільної діяльності організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко В. В. Соціально-економічна ефективність кооперативних підприємств та національних кооперативних систем (нові теоретико-методологічні підходи) / В. В. Гончаренко, А. І. Мілька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2016. – № 2 (74). – С. 9–17.
2. Положення про порядок розподілу доходу (чистого прибутку) споживчого товариства, споживспілки, їх підприємств (об'єднань), інших суб'єктів господарювання Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки) [Електронний ресурс] : постановою третіх зборів Ради Укоопспілки двадцятого скликання 10 листоп. 2010 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 5.03.2018). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Honcharenko, V. V. & Milka, A. I. (2016). *Sotsialno-ekonomichna efektyvnist kooperatyvnykh pidpryemstv ta natsionalnykh kooperatyvnykh system (novi teoretyko-metodologichni pidkhody)* [Socio-economic efficiency of cooperative enterprises and national cooperative systems (new theoretical and methodological approaches)]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade: Collected papers. A Seri. : Economic Sciences*, (2 (74), (pp. 9–17) [in Ukrainian].
2. *Polozhennia pro poriadok rozpodilu dokhodu (chystoho prybutku) spozhyvchoho tovarystva, spozhyvspilky, yikh pidpryemstv (ob'iednan)*,

inshykh sub'ektiv hospodariuvannia Tsentralnoi spilky spozhyvchykh tovarystv Ukrainy (Ukoopspilky): postanova tretikh zboriv Rady Ukoopspilky dvadtsiatoho sklykannia 10 lystop. 2010 r. [Regulation on the procedure for distribution of income (net profit) of the consumer society, the consumer union, their enterprises

(associations), and other economic entities of the Central Union of Consumer Societies of Ukraine (Ukoopspilka): the resolution of the third meeting of the Ukoopspilka Council of the twentieth convocation November 10, 2010]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua> (accessed 5 March 2018) [in Ukrainian].

А. И. Милька, кандидат экономических наук, доцент (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Новая парадигма членства и механизма управления прибылью кооперативных предприятий и организаций Украины.**

Аннотация. Целью статьи является разработка новых концептуальных подходов и механизмов повышения эффективности деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации, которые могут стать одной из потенциальных «точек экономического роста», особенно в сельской местности. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения. **Результаты.** В статье раскрывается новая парадигма членства и механизма управления прибылью кооперативных предприятий и организаций Украины. **Практическая значимость результатов исследования.** С целью повышения эффективности социально-экономической деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации, предложен комплекс показателей социальной эффективности деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации.

Ключевые слова: потребительская кооперация, механизм управления прибылью, показатели деятельности.

A. Milka, Cand. Econ. Sci., Docent (Poltava University of Economics and Trade). **A new paradigm of membership and mechanism for managing profitable cooperative enterprises and organizations of Ukraine.**

Annotation. The purpose of the article is to develop new conceptual approaches and mechanisms for improving the efficiency of enterprises and consumer cooperatives, which can become one of the potential "points of economic growth", especially in rural areas. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization. **Findings.** The article reveals a new paradigm of membership and the profit management mechanism of cooperative enterprises and organizations of Ukraine. **Practical value.** In order to increase the efficiency of the socio-economic activities of enterprises and organizations of consumer cooperation, a set of indicators of social efficiency of enterprises and organizations of consumer cooperation has been proposed.

Keywords: consumer cooperation, profit management mechanism, performance indicators.